



UNITÁRIUS ÉRTESÍTŐ

ALAPITOTTA: JÓZSAN MIKLÓS

Templomot Budára

Aki a május havi közgyűlés tárgysorozatát olvasta, az 5. pont alatt ezt a megjelölést láthatta: „Templomtelek igénylése a Székesfővárostól, Budán”. Őszintén remélem, hogy senki sem lepődött meg rajta. Hiszen vezető-lelkészi állásom elfoglalása óta állandóan hangsúlyozom, s ahol csak szót ejtek róla, mindenütt a legnagyobb örömmel hallok, mint egyetemes budapesti kívánságot: egyházközségünk számarányának és súlyának megfelelő templomot kell építenünk Budapesten!

Senki se értsen félre, mindannyiunknak a szívünkhöz nőtt Koháry-utcai szép templomunk. Ami magának a templomnak belső kiképzését és berendezését illeti, az egyike a legszebb „kis-gótikák”-nak, amelyet valaha is építettek. Hála Istennek azonban, Koháry-utcai templomunk befogadó-képessége a látogatottsághoz mérve ma már kicsiny. Mindenki maga győződhetik meg róla, hogy legtöbbször még a rendes vasárnapokon is nagy csoportok kénytelenek állni a bejáratoknál és hátul, az orgona alatt, nem is beszélve az ünnepekről.

Új templom építését kívánja meg azonban az a körülmény is, hogy ma már Budapest minden kerületében laknak unitáriusok (hiszen a templom építése óta meghúszszorozódott a számunk), már pedig a budai oldalon nincs templomunk. Szükséges tehát, hogy Budán is építsünk templomot. S ha már ott templomot építünk, akkor olyan templomot kell építenünk, amely, a lehetőségekkel számolva, minden kívánságunkat kielégíti. Nézzük csak, milyen kívánságunk volna új templomunkat illetően. 1. Legyen a földszinten. Nemcsak idős és gyenge lábú, gyenge szívű, tüdejű híveink miatt, hanem azért is, hogy esküvőkkor, ünnepélyes alkalmakkor könnyebben megközelíthető legyen. Járókelők, — hívek és másvallásúak egyaránt — a

földszinten elhelyezett templomba szívesen térnek be, akár hétköznap is, rövid imádságra, mint ha meg kell mászniok két emeletet, mielőtt a templomnak még csak színét is látnák. 2. Nyíljon közvetlenül az utcáról, — jórészt az előbbi okok miatt. 3. Legyen tornya, harangja. Alig van a budapestieken kívül magyar unitárius templom, amelynek tornya és harangja ne lenne, s elég szomorú, hogy éppen Budapesten, ebben az öt-ezres egyházközségben, egyetlen harang sem hirdeti az egy Isten dicsőségét. Nézzük csak meg azt a három templomot, melyet az utóbbi években unitárius testvéreink jókora budapesti támogatással, mint kezdő egyházközségek, építettek maguknak: Pestszentlőrincen is, Kocsordon is, Dunapatajon is, olyan unitárius templom áll, hogy azoknak akár-melyikét szívesen elfogadnám Budapestre, s mind a három rendelkezik azokkal a követelményekkel, amelyeket fennebb felsoroltam. Hát ha ezek a kezdő és számban, vagyoni erőben, súlyban és jelentőségben a budapestinél kisebb egyházközségek akartak és tudtak ilyen templomokat építeni, akkor nekünk, budapestieknek annál inkább kell, mert hiszen a budapesti unitárius templomot az egész ország látja s — helyesen, vagy helytelenül — jórészt Budapest után ítélik meg egész egyházunkat.

Az első lépést egyházközségi közgyűlésünk megtette: templomhelyet kért a székesfővárostól Budán. A háború végéig, valószínűleg, nem építhetünk. Ez alatt az idő alatt azonban el kell végeznünk az építés szellemi részét, meg kell tervezetnünk új templomunk épületét s meg kell beszélgetnünk, hogy mi minden kerüljön a templom-épületbe.

Székykeresztúri találkozó: Június 5—6.

Ezért foglalkozunk — többek között — olyan részletesen Simén Dániel atyánkfia javaslatával az egységes templom-stílusról. Nagyon valószínű, hogy a legelső áldozat, vagy „kísérleti nyúl”, melyen — elfogadás esetén — ezt az egységes unitárius templom-stílust kipróbálnánk, éppen a mi reprezentánsnak szánt budapesti új templomunk lenne.

Ne lásson tehát senki meddő vitát az ezzel a kérdéssel foglalkozó hozzászólásokban, mert ha most elszalasztjuk az alkalmat, hogy minden tekintetben szép és minket méltóan képviselő templomot építsünk, nem tudom: mikor lesz alkalmunk egy még újabb templom építésével helyrehozni azt.

Szent-Iványi Sándor.

Egyház, művészet, szabadság

I.

Válasz dr. Supka Géza tiltakozására

Dr. Supka afia egy különben kitűnően megszerkesztett cikkben, javaslatom ellen erélyes tiltakozást jelent be az unitárius közvéleménynek, mert az egységes templomtervezetben „tagadhatatlan veszedelmeket lát Egyházunk egyik leglényegesebb és legmagyarabb biztosítékára, az eszmei szabadságra nézve.” Bár illetékességemet nem vonja kétségbe, fejtegetései során megállapítja, hogy Javaslomat nem gondoltam „végig egész egységében”, tehát formális hibákat is követtem el, de a lényegben sem sikerült a logikus eszmemenet fölépítése. Ez onnan is következhetett, hogy tévesen értelmeztem a dávidferenci „unitárius” és a „magyar” lényegét. Egy kicsit meg is dorgál, — mondván — hogy játszom a szavakkal. Bizonyos elvfeledést, tehát illogikátlanságot lát abban is, hogy az „egység” gondolatát csak a külső konstrukcióra kívánom alkalmazni, a belső ornamentikában viszont a táji gondolatnak is helyet juttatok. Végül megjegyzi, hogy a világnézet jelenvalósága nem elszíntelenedést, hanem ellenkezőleg erőt jelent a vallásban.

Nem akarok az U. É. vendégjogával visszaélni, reflexioimat tehát rövidítem és sűríttem, bár a fentvázoltakban olyan általános és részleges problémák kerülnek felszínre, amelyeknek megvilágítása köteteket igényelne.

Dr. Supka „eszmei szabadsága” s a cikke végén jelentkező „minden téren való korlátozások”, amelyekkel ez a vajúró Európa meg van terhelve, elvi álláspontjának az alfája és omegája, arra enged következtetni, hogy mindaz amivel és amiért tiltakozik a régi jó liberál-individualista világszemléletből táplálkozik. Ez nem vád, ez egy olyan tény, amit véleményem szerint Dr. Supka maga is szívesen beismer. S ha ez tény, akkor szinte szükségtelen vitáznunk, mert a felfogások összehangolásáról vagy pláne azonosításáról szó sem lehet. Nem lehet, mert a két világ az individualista és közösségi tűz és víz. A két világ élet-halál harcban áll egymással, s mi annyira eljegyeztük magunkat a közösségi életszemlélettel, az Ujvilág gondolatával, hogy a régihez, a régi bálvány-isteneihez, mint a szabadság, amely egyfelől üres jogi

formulává silányodott minden szociális, gazdasági, erkölcsi és politikai tartalom nélkül, másfelől a szabadosságra és szertelenségbe erőtlenedett, nem tudunk visszahajolni, visszasímulni. Ehhez a szabadsághoz; a liberálizmus szabadság eszméjéhez semmi esetre sem. A közösségi életszemlélet új keretet és új tartalmat ad a szabadság eszméjének. Kétségtelen, hogy az új szabadság-eszme nem fog szobrot emelni az individualizmusnak, de megtalálja az egyéni kiteljesedés útját a közösség keretében. Nem szeretnék itt társadalomtudományi fejtegetésekbe kezdeni az egyén és közösség viszonyát illetőleg, csupán annyit jegyez meg, hogy hitem szerint napjainkban minden véresebb azért hull, hogy éppen a szabadság keresztényi jelentősége újraértelmeztesse és alkalmaztassék. Ez egyképp vonatkozik a szabadság-eszme magyar és unitárius jelentőségére is.

Ami most a dávidferenci lényegét illeti, arra a következőket kívánom megjegyezni. Mindenekelőtt fogadjuk el azt a tételt, hogy az unitárius gondolat, örök gondolat. A mi benne, a szorosán vett teológián kívül, dávidferenci az lényegében az örök reformáció, a fejlődő, kiteljesedő a Jézus szerinti tökéletesedő világ gondolata. A liberális világ a kiteljesedő világ lehetőségét, az egyéni szabadságban látta, az egyént helyezte minden elé és minden fölé, az Ujvilág a közösség és egyén helyes viszonyában, az önzetlen kölcsönösség elvén alapuló életben keresi a kiteljesedés lehetőségeit. Ne firtassuk a kérdést, hogy melyik törekvés áll a dávidferenci vonalhoz, az ú. n. történelmi unitarizmushoz közelebb, itt legfennebb arról lehet szó, hogy melyik keresztényibb. Ennyit eszmei vonatkozásban.

Gyakorlatilag, a liberálizmus szabadság-eszméje igen zilált állapotot teremtett az unitárius egyházban. Suka dr. megfog döbenni, ha tényként leszögezzük, pedig ez az igazság, hogy a liberális éra szabadság-eszméjének égése alatt úgy hitelvi, mint gyakorlati szempontból odajutottunk, hogy egyházi életünkben csak ott van egység, ahol és amiben a történelem folyamán bizonyos „külső befolyások”, tehát külső erőszak érvényesülhetett. Hitvallásunkban, szertartásainkban, építészetünkben stb., stb. a szabadság szent nevében a szabadosságnak és szertelenségnek olyan beszédes példájával találkozunk, olyan társasággal, amely beillenék egy közepes keleti vásárnak. Én elhiszem, hogy egy mű-

vész sok érdekes „egyéni vonást” fedez fel mindebben, de egy vallás-erkölcsi intézményben ez enyhén szólva széthullást, elerőtlenedést, elbizonytalanodást jelent. Szentül megvagyunk győződve afelől, hogy ha Supka dr. belülről látná és olyan szervesen látná a mi életünket, mint mi, revideálná tiltakozását. Az egységre való törekvést világért sem ítélné kényszerzubbonynak, s bizonyos túlzással nem színezné ki „marazmusnak” vagy a „halódás jelének”, hanem éppen a megújulás, az összhang kezdetének.

Nemesak nálunk, hanem Amerikában, tehát az édes anyaföldjén is kifutotta magát a liberális éra szabadság-eszméje. Unitárius körökben már a harmincas és negyvenes évek között feltámadt a vágy az egység gondolata után. A híres angolszász tételtől; „variety in unity, unity in variety” ma már a második rész a hangsúlyozottabb; „az egység a sokféleségben”, mert, amint egyik vezéregyéniségük kifejtette, a pusztá sokféleség a csőd felé sodorja a szabadelvű kereszténységet. Az unitárius és univerzalista egyházak bizonyos mértékig egyesültek s mások csatlakozása is várható. Ezt nyomon követi a hitrendszerük átdolgozása, a közös alapok megkeresése és lefektetése, amelyeken az egységre való törekvés felépülhet.

Itthon és idegenben egyformán kitapintható ez a vágy és akarat s engem őszintén szólva felette meglep az a véstjelző tiltakozás, melyet Supka dr. kongat meg egyetlen szerény rész-kérdést érintő javaslat ellen.

De méginkább meglep a „magyar” és „magyaros” fogalmak boncolgatását követő konklúziója, mely szerint nincs is magyar építészet. Innen csak egy lépés és Vámbéri Ármin ama nevezetes megállapításához érkezünk, hogy a Kárpátmedencében nincs is magyar ember, vagyis a tiszta magyarság gondolata csupán néhány forró fejű, romantikus elme kiagyálása!? Vajjon mit szól mindehhez a magyar valóságismeret nagyszerű mozgalmá? S vajjon mit szólnak Supka dr. dogmatikus megállapításához azok a fiatal kultur historikusok és képzőművészek stb. stb., akik velem együtt olyan nagy bizalommal fordulnak a mély magyar kultúra felé? Csupán ennyit; a Kalevala sem volt és mégis mindig létezett, amióta finn nép létezik a földön. Supka dr. tudományos búvárlása minden tiszteletet és elismerést megérdemel, de még sem ő lesz az, aki e tárgyban kimondja az utolsó szót. Nem is azok, akik távol Keleten kalandoztak vagy idegen mozgalmak mintájára a magyarságon kívül keresték a magyar lényegét. Az eszme, a gondolat itt él közöttünk, csak tiszta formákba kívánczok. Idáig nem tudott testet ölteni, mert egy évezreden keresztül idegen köntösbe bujtatták vagy a történelem alá szorították s valahányszor a magyarság felfedezésére indult, gondoskodás történt, hogy fel ne lelhesse. A Supka dr. féle megállapításnak kereken egy évezredes multja van. Szükség szerint többször bizonygatták a magyarnak, hogy mit kerget hamis illúziókat,

hiszen nincs is művészete. S ilyenkor a magyar minden faragó-véső kedvét a járomfába ölte, a pásztorbotba cifrázta vagy a kopjafába könnyezte. A templomát sem igen merte érinteni, csak lopva-félve festett ki egy-két padszemet. Dehát jelenti ez, hogy a magyarnak nincsen álma, jele, motívuma, formagazdasága stb. az egyházépítészettel illetőleg? Alig hiszem. És ha mégis nem volna, meg kell teremteni. Emlékeztetni kívánok mindenkit arra, hogy Széchenyi Istvánt nem azért emelte a magyar köztisztelet a „legnagyobb magyar” piedesztáljára, mert megállapította, hogy Magyarország nem volt, hanem azért, mert megálmodta és meghirdette, hogy lesz. Az én javaslatom is nagyon szerényen azt a húrt pendíti meg, hogyha nincs magyar egyházépítészettünk, utána kell néznünk, hogy legyen.

Javaslatomban néhány lehetőséget hozok fel a cél érdekében. Supka dr. az „ős-típuson” elszörnyed s megállapítja, hogyha ez valósággá válik, akkor szériákban készülnek az unitárius templomok, kihal belőlük a szépség, mert nem juthat szóhoz az individuum formafakasztó ereje s halott utáinzatai lesznek a keleti templomépítészettnek. Mindezekre röviden válaszolok: az elsőtől megóv a Gondviselés, hiszen legalább száz év kell ahhoz, hogy húsz unitárius templom épülhessen „szériába.” A szépség nem hal ki, mert épp ellenkezőleg esztétikumot akarunk bevinni az ornamentikával s az egyéni teremtő erő is megfakadhat, mert hiszen alig akad egyetlen keleti katedrális, amelyben a művész, az építész egyéni alkotó ereje meg ne nyilatkoznék. Az más kérdés, hogy nekünk nyugatiaknak tetszik-e ez vagy nem tetszik. Különben is mi nem keleti katedrálisról, hanem magyar unitárius templom tervezetről beszélünk. Fine-finale az „ős-típus” kiválasztása csak egy lehetőség, fennállhat még számtalan lehetőség az egységes templomtervezet gondolatának kifejezésére, amihez pozitív segítséget, ötleteket kérünk!

A „magyar” és „magyaros” kifejezésekkel kapcsolatban még csak annyit, hogy én a szavakkal sohasem szoktam játszani. Valóban magyar és nem magyaros templomot értek, Istennek magyar templomát. S, hogy a komolyságom valódiságáról bárki meggyőződhesék, ideiktatok egy szemléltető hasonlatot. — Ha valaki a Marsról végig távcsövezi a most folyó gigantikus küzdelmet, nagyszerűen elszórakozhatik azon a furcsa játékon, ami Afrikában vagy Oroszországban folyik. Neki játék, nekünk azonban élet-halál küzdelem. Részünkre küzdelem azért, hogy a mi magyaros életünk valóban magyar legyen. Én tehát épp annyira nem játszom a szavakkal, mint a magyar honvéd a bunkerekkel, s a magyarosságot nem nézem kisebb és könnyebb ellenségnek, mint ő a bolsevisztákat, mert a magyarosság a maga burkolt változatában gyakran volt sírásója e nemzetnek.

Ami most a külső konstrukció és belső ornamentika viszonyát illeti, csupán azt jegyzem meg, hogy bennem előbb él az átfogó, az egyetemes ma-

gyar s ebbe, mint keretbe helyezkedik el a táj művészete. Nem vitatom, hogy az ellenkezője is állhat, módszer kérdése az egész, induktív a gyermek is hazulról ismeri meg a hazát, de ha a helyi szempontok dominálnak, akkor csak unitárius és nem magyar unitárius templomtervezetről lehet beszélni. Én pedig a magyarból nem engedek. A javaslatban kifejtettem, hogy miért nem. Lehet, hogy ez a templom kirí bizonyos környezetből!? Én ezt szóvá sem tenném. Magyarországon élünk, legyen hát szabad magyar templomot építenünk, ami ha valóban építészeti remek, nem összhangzavarója, de dísz lehet a falusi vagy városi környezetnek?!

Dr. Supkának a világnézetre vonatkozó felfogását teljes mértékben osztom. De sohasem állítottam, hogy vallást elképzelek világnézet nélkül, sőt! Azonban értsük meg egymást, a világnézetet sohasem fogadom el vallás helyett. Én veszélyt látok abban, ha a világnézet a vallás trónjára kapaszkodik, vagy a vallás világnézetté vértelenedik.

Végezetül, minden tiltakozás ellenére sem vagyunk hajlandók kezeinket felemelni, — ez nem magyar szokás! A mi kezeink az ekeszarvára vetvük s minden hatalom ellenére kidaloljuk, kisírjuk, kiverejtékezzük, kiszántjuk romtakart életünk unitárius és magyar lényegét. Ehhez kérjük szakembereink pozitív támogatását s Isten jóságos áldását!

SIMÉN DÁNIEL.

II.

A szerkesztő közbeszól

Az „egységes unitárius templom-stílus” körül megindult vitába kénytelen vagyok beleszólni. Tulajdonképpen az lett volna a szerkesztői kötelességem, hogy Simén atyánkfia „Válasz”-át megmutassam Dr. Supka atyánkfiának — még közlés előtt, hogy aztán az ő észrevételeit is közölhessem a „Válasz”-szal egyidőben. Nem ezt tettem, s hogy miért nem, azt most „közbeszólásom”-ban megmagyarázom.

1. Simén atyánkfia a tudományos szinten indult vitát „világnézeti” síkra vitte át. Átvitte pedig oly módon, hogy Dr. Supka atyánkfiát — már csak a legtermészetesebb önvédelem követelményei miatt is — hasonlóan harcos hangnemű válaszra kényszerítette volna, ha erre módot adok. Már pedig az ilyen „világnézeti” harcot egyházunkban sem látom szívesen, s az Unitárius Értesítő hasábjain — amíg tőlem függ — helyhez nem juttatom.

2. Simén atyánkfia minden látható jel szerint maga sem óhajtja a további vitát. „Válasz”-a, ugyanis, igen jól megírt írásmű s abban sok olyan gondolatot mond el, amellyel minden igaz magyar ember együtt érez. Ugyanakkor azonban, ha a lényegét vizsgáljuk, hamar rá kell jönnünk, hogy az alapjában véve ügyes kitérés a Dr. Supka atyánkfia cikkében felhozott művészettörténeti adatokra és érvekre való felelés kötelezettsége elől. Legtöbbször teljesen figyelmen kívül hagyja ezeket a mű-

vészettörténeti érveket, ahol pedig kitér azokra, ott lényegüket félreértelmezve felel rájuk. Azt írja például a „szériában” épülő templomok kérdésével kapcsolatban, hogy a széria-szerűségtől „megóv a Gondviselés” (?). „hiszen legalább száz év kell ahhoz, hogy húsz unitárius templom épülhessen szériába”(??). Pedig hát nem csak a művészettörténetben járatos, hanem a mindennapi józan ésszel megáldott embernek sem kell megmagyarázni, annyira világos, hogy a szériajelleg nem függ a létrejövő alkotások számától — a művészetben. Ha a szobafestő „patron”-nak mázolja fel a falra motívumait, „széria”-munkát végez, függetlenül attól, hogy hányszor ismétli meg ezen cselekedetét, — míg a freskó-festő munkája művészet lesz, mert nem mások által készített „patron”, hanem saját ihlete és kezűgyessége segítségével dolgozik. Más példa: vásároljon valaki ruhát egy áruházban, ahol tudvalevőleg gyárilag készült öltönyöket árusítanak, s akár igazíttassa is természetére azt az áruház szabójával, mégis egészen másképpen fog „lógni” rajta ez a ruha, mintha kisiparos szabójával szabta volna azt — „mérték szerint”. S ami a szobafestő esetében a „patron”, a ruhánál a gépszabás, az lenne a templomépítésnél a főhatóság előírta „egységes unitárius templom-stílus”, ha csak egyetlen egy templom épülne is. Annyira nyilvánvaló dolog ez, hogy mindenkinek látnia és éreznie kell a különbséget, — akármilyen „világnézeti” ellentét távolságából vitázzon is.

3. Dr. Supka Gézának nem adtam meg a lehetőséget arra, hogy Simén Dániel „Válasz”-ára észrevételeit megtegye, miért is e helyről is bocsánatát kérem. Az 1. pont alatt azonban már kifejtettem, hogy — míg az eszmék tisztázását célzó vitát igenis szükségesnek tartom, — a „világnézeti” vitának ezt a személyeskedő válfaját, mely Simén Dániel „Válasz”-a nyomán kifejlődött volna, nem tartom helyesnek. Dr. Supka Géza helyett azonban — nem „védelmében”, mert ő értékes munkásságban eltöltött hatvan éve után arra rá nem szorul, hanem felvilágosításul első sorban Simén atyánkfia, de a hozzá hasonlóan ez irányban tájékozatlan olvasók számára is — el kell mondanom, hogy Dr. Supka Gézát mindennel meg lehet vádolni, csak éppen azzal nem, hogy „a régi jó individuál-liberális világszemlélet” védelmezője és „közösség-ellenes” lenne. A magyar irodalmi világ épp napjainkban ünnepelte Dr. Supka Gézát hatvanadik születésnapja alkalmából. Nincs helyünk rá, hogy ezeket a méltatásokat ismertessük, tessék figyelemmel kíséreni az irodalmi folyóiratokat, s akkor ez az ismertetés feleslegessé válik. Röviden csak annyit: Dr. Supka Géza egész életében a szociális gondolat megvalósításáért küzdött. Ő indította meg a század elején az első mozgalmat a magyar kivándorlók visszatartására, munkához és földhöz juttatásáért, s ő harcolt első sorban mind máig az ál-liberalizmusnak ama kinövései ellen, melyek a XX.-ik századot majdnem a nyugati kultúra sírásójává tették. Ugyanakkor azonban mindig különbséget tett

a társadalmi szabadosság és az eszmeszabadsága között. S ez a különbségtétel fontos, mert ezzel áll, vagy bukik többek között maga az unitarizmus is.

4. Lapunk korlátozott terjedelme nem engedi meg, hogy ez alkalommal kitérjek azokra a szempontokra, melyeket Simén atyánkfia a világnézettel kapcsolatban említ. Ugy érzem azonban, hogy azokra jövő számunkban még vissza kell térnem, mert unitárius vallásunkat közről érintik, mondhatnám: egészen az alapokig nyulnak le.

Ez alkalommal inkább azokat a válaszokat közöljük, amelyeket a legkiválóbb magyar műtörténészek és építészeti szakemberek adtak erre a kérdésre. Ezeknek a válaszoknak a megértéséhez el kell mondanom, hogy másolatban megküldöttem mindenüknek Simén Dániel atyánkfia indítványát és Dr. Supka Géza atyánkfiának a mult számunkban közölt cikkét. A kérdésnek és a megindult vitának tehát teljes ismeretében írták meg válaszukat az alább ismertetett, kiváló magyar szakemberek, kiknek ezuton is úgy a magam, mint lapunk részéről leghálásabb köszönetemet fejezem ki szíves fáradságukért. Mondanom sem kell, hogy itt válaszoló szakembereink a magán életben távolról sem mind a Simén atyánkfia kifejezése szerinti „liberál-individualista” világnézethez tartoznak, véleményük — mely, amint az olvasó is láthatja — teljesen egybehangzó a lényegre nézve, már magában is megdönti azt az álláspontot, hogy erről a kérdéstről különböző világnézetű emberek nem cserélhetnek eszméket a megértés szellemében.

Dr. Gerevich Tibor, a Pázmány Péter Tudományegyetem nyilvános r. tanára, az Egyetemi Keresztény Régészeti és Művészettörténeli Intézet igazgatója, a Műemlékek Országos Bizottságának elnöke stb., ezeket írja:

„Ha Nagytisztelendőséged terminusa (amei időn belül a választ kértem. Szerk.) nem lenne olyan rövid, bővebben is foglalkozhatnék az érdekes kérdéssel, azonban megnyugtató az a körülmény, hogy az „Unitárius Értesítő”-ben Supka Géza igen tisztelt barátom részletesebben foglalkozott az unitárius templom-építés egységesítését célzó tervvel. Supka dr. fejtegetéseivel a legteljesebben egyetértek.

Ha az egyház állít is bizonyos liturgikus korlátokat, úgy az egyházi, mint általában a magyar építészet szempontjából helytelen volna egy egységes külső építészeti előírással megkötni a művész kezét. Nem is tudom elképzelni, hogy milyen stílusban állapotodnának meg. Viszont a tervezet a belső díszítésben óhajt legalább tájengedményeket tenni. Ebben sem lehet megkötni a művész kezét, mert hiszen a templom nem etnografikum, ha akaratlanul ki is fejezi az illető nemzet, táj, vagy vidék karakterét. Mindössze azt tartanám indokoltnak, hogyha az egyház irányelveket állapítana meg a tervező építésznek számára a liturgikus szükséglet kielégítésére, ami úgy az alaprajzban, mint pedig a berendezési tárgyakban jut kifejezésre. Min-

den stílus használható és egyéni művészet érvényesülhet a templom díszítésénél és berendezésénél, ha az művészi színvonalában és kultikus jellegében méltó az Isten házához.

Még sok mindent lehetne erről a nagyon érdekes kérdéstről mondani, a lényegre vonatkozó megjegyzéseimet a fentiekben vagyok bátor röviden érinteni. Mindenesetre üdvösnek tartanám a kérdés további megvitatását, mert abból az egyházi és hazai művészetnek egyaránt csak haszna lehet.”

Wälder Gyula miniszteri tanácsos, a József-nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem ny. r. tanára, országgyűlési képviselő, az alábbiakban közli álláspontját:

„Érdeklődéssel olvastam Simén Dániel tanár úr indítványát az unitáriusok templomainak egységessé tételéről.

Az indítványban több ellenmondás van. Én azt hiszem, hogy helyes úton járok, ha kiolvasom és kitalálom az indítványozó lelke mélyén fekvő gondolatot, hogy ő azt szeretné, ha az unitárius templomoknak egy határozott jellegzetessége lenne, hogy bárhol áll is az, városban vagy faluhelyen, mindenütt meg lehessen ismerni, hogy az unitárius templom.

Szerintem szigorúan körülhatárolt szabályokat a külső megjelenésre vonatkozóan nem szabad kiadni, de igenis normákba lehet foglalni a liturgikus követelményeket. Az oltárnak, a szószéknek, a keresztelő medencének, az orgonának az elhelyezését, a szentély, és a közönség helyének meghatározását. Nagyobb templomoknál a női karzat megkövetelését, amint az protestáns templomokban szokásos.

Ezek az előírások már bizonyos tekintetben, sőt elég nagy mérvben meghatározzák a belső kialakítást, a belső tér kiképezését és a térhatást.

Egy kialakult belső térképezés egészséges és józan tervezés esetén a külsőben is megnyilvánul.

A külsőre vonatkozólag meg lehet követelni (két torony) egy torony vagy huszártorony alkalmazását.

Ezen megoldások közül lehet egyet választani és azt következetesen alkalmazni és ezáltal is egy jelleg-erősítés alakul ki. Például a Koháry-utcai templomnál egy huszártorony van. Én ha unitárius templomra gondolok, mindig a huszártornyot képzelem hozzá, mert ezt az egyetlen unitárius templomot ismerem, s itten azt alkalmazták. Magát a stílust nem irnám elő, sőt azt veszedelmesnek tartom. A táji motívumnak inkább az épület külsejében kell megnyilvánulnia. Tehát a helyi építési mód és szerkezetek jussanak érvényre. Ahol termés kő van ott azt, ahol fa van, ott a fát kell alkalmazni. Városba téglából épített vakolt, vagy faragott kővel burkolt templom való.

Éppen úgy, ahogyan a katolikus templom minden kor építészeti divatjához alkalmazkodott és megtalálta templomának kifejező formáit a római időkben, a középkorban, a renaissanceban, barokk-

ban, modernben egyaránt, épp úgy kell, hogy az unitárius templom is különböző stílusok felhasználásával lehetőleg jellegzetes legyen.

Ha egyes sikerült templomokat, amelyekben megvan az áhítat és a méltóság kifejezése, többször utánoznak, vagy azt mintának veszik anélkül, hogy az egyik épületet a másikról szó szerint lemásolnák, magától ki fog alakulni egy, az unitárius templomra jellegzetes forma. A megrendelők is utasítást adhatnak, hogy a tervező építész ezt és ezt a templomot nézze meg és ahhoz hasonlót alkosson, mint ahogyan például Eszterházy nádor annak idején, amikor a nagyszombati temetkezési templomát építette, az építésznek meghagyta, hogy nézze meg a bécsi egyetemi templomot, mert az neki tetszik és azt vegye iránytadónak, mégis a nagyszombati templom eredeti alkotás lett, mert csak a szellemet vette át a tervező, a részletekben pedig a korban élő építészeti divat (stílus) motivumaival dolgozott.

Nem szabad olyan tévedésbe esni, mint amelyben a zsidóság került azáltal, hogy értelmetlen módon az afrikai iszlám építészet motivumait igyekezett felhasználni, noha szerintem helyesebb és érthetőbb az lett volna, ha esetleg ősegyiptomi formákat, vagy asszír-babyloni formákat vettek volna kiindulási alapul. Ilyen kísérlet némely németországi zsidó templomnál meg is történt, meg kell jegyeznem, hogy volt idő, amikor zsidó templomok a kor stílusában készültek, mint amilyen például az óbudai klasszicizmust mutató zsidó templom. Hogy a modern templom milyen legyen, arra nézve sem lehet határozott utasítást adni. Amilyen joggal az őskeresztény templomot veszik alapul, akárhányan modern templomaink kifermálásánál, éppen úgy jogos az egyéb stílusok, román, gótika, renaissance vagy barokk alapul vétele. Természetesen nem lehet szó a régi stílusok másolásáról, mert hiszen a modern templomokat modern szerkezetekkel megoldani, mint ahogyan épült az én budai Szent Imre herceg-uti ciszterci templomom, amelynél vasbeton keretszerkezetet alkalmaztam, vasbeton gerendás födémet és dacára ezen modern elemeknek, a templomnak mégis a barokk korra emlékeztető jellege van, ahol azonban sem az egyes részletekben, sem pedig a berendezési tárgyakban, oltárokbán, gyóntató székekben stb. nem mentem régi minták után, hanem igyekeztem a barokk magyarországi változatainak motivumaival és az úgynevezett paraszt barokk formáival újszerű, de hangulatos létesítményeket létrehozni.

A templom belsejére iránytadó legyen az, hogy megfeleljen a liturgiai követelményeknek, a templom-tér pedig világos, hangulatos legyen, imára buzdítson és áhítatra gerjessen. A templom külsejére pedig úgy a katolikus, mint protestáns, tehát általában a keresztény templomokra iránytadónak tartom azt, hogy a templom kívülről is mutassa, hogy az az Isten háza, mely megnyilvánulhat annak monumentalitásában, de megnyilvánulhat egyes

kisebb alkotásoknál, annak kedvességében is és a fontos az, hogy ha az ember ilyen templomot megnéz, tudja, a templom ne legyen összetéveszthető indó-házzal, krematóriummal, raktárral, színházzal, vagy üvegházzal, hanem az ember érezze, hogy az Isten hajlékával áll szemben.

A régi templomok átformálása egész veszedelmes lenne, sokba is kerülne, nem is volna értelme.

Fentiekben voltam bátor véleményemet közölni és azt hiszem, hogy az én gondolataim nagyon jól összeegyeztethetők Supka igazgató úr elgondolásával is."

Csányi Károly, a József-nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem ny. r. tanára, a középkori építészeti tanszék igazgatója, felsőházi tag, stb. így ír:

„A Simén Dániel-féle igazán lelkesen elgondolt javaslat nagy veszedelmet rejt magában: veszélyezteti a művészet szabadságát. Az ilyen terv szerintem kivihetetlen. A stílus a korokkal változik, ki tudja milyen lesz a felfogás ötven év múlva? Ma ezt pl. nem írhatjuk előre elő. Azután minden egyes templomterv egyéni, a mi nemcsak a tervező építőművésznak a függvénye, hanem annak a helynek, annak a környezetnek ahová jön; épp úgy más lehet falun, kisebb vagy nagyobb városban. Befolyásolja az alkalmazott anyag: kő-tégla, vasbeton stb.

Ennek csak egy megoldása van: arravaló, tehetséges, hozzáértő tervező építész-mérnökhöz kell fordulni, aki azután a tervet tudásának megfelelően jól megoldja, kívül és belül.

A történelmi emlékeket viszont csakis hozzáértő, a restaurálásban jártas építésznek és a Műemlékek Országos Bizottságának hozzájárulásával, szabad helyreállítani, esetleg átalakítani."

Dr. Ferdinándy Mihály egyetemi v. tanársegéd, múzeum-igazgató válasza így hangzik:

„Április 27-én kelt megtisztelő levelét nagy örömmel vettem, elsősorban azért, mert úgy érzem, annak a gesztusnak, amivel Önök hozzám, a katolikus emberhez fordulnak, úgyszólván szimbólikus jelentősége van. Egész életemben és munkásságomban, elsősorban, mint történész, mindig a felekezetek közeledésén dolgoztam és ezért — bár mint érdemtelen — megadom a lelkiismeretem szerinti legjobb választ.

Azt hiszem a művészi szabadságot sem egy mesterséges, sem egy történelmi stílusnak az unitárius templomokra való reáerőszakolásával megkötni nem szabad, sőt azt sem tartom helyesnek, hogy a magyar népművészet különben oly kedves tulitarka színeit bevigyük egy komoly Istenházába. Azt hiszem, egy templombelsőnek — legyen az akár katolikus, akár unitárius — elsősorban valami szonorus és felemelő benyomást kell tennie. Ezt a benyomást viszont bármely nagy stílusban — szerencsés esetben a modernben is — el lehet érni. Ha mégis törekedne az unitárius építészet egy sajátos formanyelv kialakítására — ami önmagában csak helyes-selhető — a magam részéről azt az erdélyi komoly

és erőteljes stílust ajánlanám alapul venni, amit 1934-ben megjelent munkájában egy kitűnő fiatal protestáns magyar kutató, dr. Csabai István határozott meg az Erdélyi Reneszansz című munkájában. Ez az általa Báthory reneszansznak nevezett stílus korban és időben az unitárius vallás születési idejéhez vinné el a templom szemlélőjét és a templomban imádkozót, tehát a XVI. század végének erőteljes, komoly hangulatához. Természetesen ajánlatom nem azt akarja mondani, hogy most már minden unitárius templom kizárólag Báthory reneszanszban építtessék, de ha már történeti stílust keresünk, nyuljunk vissza ide; akár egy népies-vallásos hibridum — akár egy román, vagy gótikus stílusú unitárius templom — nézetem szerint nem célszerű."

Sapientia sat!

Cserkészcsapatunk műsoros délutánja

A 345. számú „János Zsigmond” Unitárius Cserkészcsapat ez év április hó 18-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel a Vasúti és Hajózási Club (VI., Csengery-utca 68. szám) helyiségében szépen sikerült műsoros csapatünnepélyt tartott a táborozási alap javára. Megnyitót tartott dr. Veress Pál egy. c. rk. tanár, a szervező testület elnöke. Megnyitójában kifejtette, hogy milyen nélkülözhetetlen szüksége van unitárius ifjúságunknak a cserkész szellemben való nevelésre, ahol társadalmi különbség nélkül ölelkezhetik össze, a cserkésztestvéri szeretet jegyében, az intellektuel és kézmunkás ifjúságunk. Brahms: Magyar táncok. Zongorán előadta Barabás Lajos cserkészapród. Sajó Sándor: „Magyarnak Lenni” c. versét Szolga Ferenc cserkészparancsnok adta elő. Dohnányi: „Gavotte és Musette” zongorán játszotta Benczédi László cs. őrvezető. A ma cserkészéletéről tartott előadást Szent-Iványi Sándor budapesti vezető lelkes, teológiai m. tanár, a szervezőtestület tagja.

Előadásában rámutatott arra, hogy unitárius ifjúságunk nevelését legjobban a cserkészlet keretében lehetne megoldani, ha sikerülne a cserkész ideálokat a mindennapi életben is megélni.

Hadiárvák c. Hazafias jelenetet előadták: Benczédi Magdi, mint vendég, Égeni Attila h. cserkészparancsnok, Jakab István, Sata József, Kiss Gergely, Barabás Lajos, Béla Balázs, Béla József, H. Égeni Szabolcs és Székely Kocsárd cserkészek és cserkészapródok. Nagy tetszést váltott ki öreg cserkészeink vidám jelenete, melynek keretében Burjén Ferenc, Szőnyi Miklós és Oszkár, és Tamási Ferenc paródiázásaikkal többször megnevettették a közönséget. Kedves és vidám jelenetet adtak elő: vitéz Nyiredy Szabolcs cs. tisztt, Jakab József, Merész Gábor, Király György, Pál Ottó, Kádár Ferenc és Abrudbányai János Zsigmond cserkészek „Dugó Jani lapot alapít” címmel. Vitéz Nyiredy Szabolcs cs. tisztt összeállításában és rendezésében egy táborfüzi jelenet zárta be ünnepélyünk

műsorát. A táborfüzi jelenet keretében szavalták: Kádár Ferenc, Gyóni Géza: „Csak egy éjszakára” és Székely Kocsárd, Csikós J. Attila: „Anyám levele” című verseit. Szóló éneket énekelt Papp Gyula cserkész, tilinkózott Benczédi László cs. őrvezető. Az összekötő szöveget v. Nyiredy Szabolcs mondta. Zárszót mondott Szolga Ferenc cserkész parancsnok. Csapatünnepélyünk műsor számait Égeni Attila h. cserkészparancsnok konferálta be a tőle megszokott szellemes és kedves humorérzékkel.

E helyről mondunk köszönetet Benczédi Magdi úrleánynak, ki kedves megjelenésével és színészi tehetségével nagyban hozzájárult ünnepélyünk sikeréhez.

Köszönetet tartozunk özv. Barabás Lajosné, Béla Antalné, Égeni Attiláné, köröspataki Kiss Károlyné, Dr. Merész Károlyné, Székely Kocsárdné, Szilágyi Kálmánné, Sata Józsefné és vitéz Vadady Albertné nagyságos asszonyoknak, kik közül többen fáradtságot nem ismerve segédkeztek ünnepélyünk megrendezésében és adományaikkal is hozzájárultak büffénk gyarapításához.

Köszönjük és e helyen nyugtázzuk azoknak az áldozatkész adakozóknak neveit, kik adományaikkal ünnepélyünk anyagi sikerét előmozdították: 50 P-t adtak, Dr. Veress Gábor és Dr. Veress Pál; 20 P-t a székelykeresztúri „Br. Orbán Balázs” Unitárius Gimnázium; 10 P-t Dr. br. Daniel Gábor, Irsai Emil, Kovács Kálmán, Dr. Kozma Jenő, vitéz dr. Lázár János, vitéz dr. Szinte János, dr. Szolga Ferenc és dr. Zsakó István; 8.50 P-t Kelemen Béla; 6 P-t Szent-Iványi Sándor; 5 P-t Barabás Istvánné, dr. Benczédi László, Bodoczi Sándor, dr. Gyarmathy László, Józán Miklós, vitéz Kozma Ferenc és Rédiger Károly; 3.50 P-t dr. Szabó István és Ujvári László; 3 P-t dr. Kendecsy Pál; 2 P-t Szalai Lajosné és Ürmössy Sándor; 1.50 P-t Harmos Árpád és dr. Mikó Lajos; 50 fill. dr. Berhárt Károlyné, Pekovics Anikó és Zsigmond Sándor.

Végül pedig illesse köszönet és hála mindazokat, kik adományaikkal, munkáikkal, szereplésükkel és megjelenésükkel hozzájárultak ünnepélyünk sikeréhez. — Jó munkát! *vargyasi SZOLGA FERENC.*
csapatparancsnok.

Hirek

RÁDIÓ közvetíteli istentiszteletünket június 6-án, d. e. 9 órakor a Koháry-utcai templomból.

URVACSORAI KENYERET ÉS BORT a husvéti ünnepekre **Kapocsy Dánielné** afia adományozta. Szolgáljon nemes tette példaadásul.

ESPERESI VIZSGÁLAT lesz egyházközségünkben május 23-án. Ez alkalommal közgyűlést is tartunk. Kérjük híveinket, hogy azon jelenjenek meg.

Dr. Molnár Sándor atyánkfiát táblabíróvá nevezték ki. Ez alkalomból szeretettel köszöntjük és további munkájára Isten áldását kérjük.

A gyermeknapokon, május 7. és 8-án Nőszövetségünk a Berli-ni-téren felállított úrnánál gyűjtött igen szép eredménnyel.

A SZÉKELYKERESZTURI BR. ORBÁN BALÁZS UNITÁRIUS GIMNÁZIUM június 5. és 6.-án rendezti meg fennállásának 150 éves jubileumát. Az Alma Mater minden hű fiát szeretettel hívja ez alkalommal falai közé, felekezeti különbség nélkül. Az ünnepséggel kapcsolatos felvilágosításokat az intézet igazgatósága nyújtja.

Csapon a református templomban pünkösöd másodnapján d. e. 11 órakor a felvidéki szórványokban szétszórta lakó unitáriusok részére Ferencz József lelkész istentiszteletet tart. Erre az istentiszteletre a Csap környékén, Sátoraljaújhely, Ungvár, Munkács, Beregszász, Nyiregyháza, Kisvárdra vasutvonalak környékén lakó híveink figyelmét jó előre felhívjuk.

Iskolás növendékeink vallásvizsgái a május 31-én kezdődő héten lesznek, kivéve azokat a csoportokat, melyekben csütörtökön tartják a vallás órákat. Ezen csoportokban a következő héten tartjuk a vizsgát. Minden vallásvizsga délután a rendes vallásóra idejében lesz s azokra a szülőket és érdeklődőket szeretettel várjuk.

Dr. Kiss Elek: Magyar nemzeti hit és erkölcstan. Megjelent dr. Kiss Elek teológiai tanár, egyházi főjegyző fenti címen megírt 36 oldalas füzeté. Megrendelhető a szerzőnél (Kolozsvár, Kossuth L. utca 9.) Ismertetésére még visszatérünk.

Rádió közvetítette istentiszteletünket május 16-án. Szolgált Rostás Dénes bölöni lelkész, eszperes.

Tempolmi ünnepély Debrecenben. A Debreceni Unitárius Egyházközség május 2.-án, d. u. 5 órakor templomi ünnepélyt rendezett, melynek keretében imát mondott Lőrinczi Géza nagybányai lelkész. Az ünnepély közönségét dr. Egyed János gondnok üdvözölte, majd „Az unitarizmus az erdélyi irodalom hőskorában” címen Szent-Iványi Sándor budapesti vezető lelkész, teol. m. tanár, „A vallásos élet a nemzetnevelés szolgálatában” címen dr. Gelei József főgondnok, egyetemi tanár tartott előadást. Verseiből olvasott fel Mester Lajos presbiter, debreceni városi törvényhatósági bizottsági tag. Énekszólót adott elő Nagy Sándor egyházközségünk énekvezére. Az ünnepélyt egyházközségünk gondnoka Kovács Kálmán, tanügyi főtanácsos zárta be.

Istentiszteleti sorrend június hónapban:

H O L	Melyik napon	Mely órában	Szolgálatot végal
A) Templomokban:			
V., Koháry-utca 4. . . .	3, 14, R. 20.	d. e. 9	Szent-Iványi S.
" " " " " "	R. 6.	" "	" "
" " " " " "	13, 27,	" "	Barabás István
" " " " " "	13	d.e. 11	Szent-Iványi S.
" " " " " "	14	" "	Barabás István
A Misszió Ház temp'o-nában (IX. Högyes E -u 3.)			
" " " " " "	3, 6, 13, 14, 20, 27,	d.e. 10	dr. Csiki Gábor
" " " " " "	" "	" "	" "
B) Körzetekben:			
Budafok ref. templ.	13	d.u. 3	Kereki Gábor
C) Vidék:			
Győr ref. templ.	27	d.e. 11	Szent-Iványi S.
Felsőgalla ref templ.	14	" "	Kereki Gábor
Dunapataj	13	d.e. 10 és d.u. 3	Szolga Ferenc
" " " " " "	3, 14,	d.e. 10	" "
Debrecen	6, 13,	" "	Ferencz József
Csap ref. templ.	14	d.e. 11	" "
Miskolc ev. templ.	20	" "	" "
Kassa ref. templ.	20	d. u. 5	" "

— Aláhúzott napokon urvacsova osztás.

Józan Miklós püspök néhai gr. Teleki Pál gyászistentiszteletén egyházunk képviselőjében megjelent.

Konfirmációs oktatást kezdett meg április 27-én Szent-Iványi Sándor vezető lelkész. Eddig 45 ifjú jelentkezett. A konfirmáltak áldozó csütörtökön, ünnepélyes keretek között tesznek bizonyosságot hitükről és vesznek először úrvacsorát.

Lelkeszi nyugdíjalapra március hó folyamán az alábbi szíves adományok folytak be: dr. Surányi Ede 10 P, dr. Szilárd Zoltán 6 P, Miklóssy János 5 P, Boncza Ferenc 4 P, Szabó Sámuel 3 P, Ferenczy Jenő és Weltin Józsefné 1—1 P. Zsigmond Lőrinc pénztáros. A kedves adakozókra Isten áldását kérjük.

CSEKKEN, vagy postautalványon beküldött összegek rendeltetését minden esetben kérjük feltüntetni, nehogy félreértés következtében más célra könyveljük el azokat.

UNITÁRIUS ÉRTEŚITŐ

Szerkesztőség és kiadóhivatal

Budapest, V., Koháry-utca 4. Telefon 317-529.

Csekkszám: 30.400.

Felelős szerkesztő és kiadó:
Szent-Iványi Sándor

Előfizetési díj egy évre 5.— P.

A lap tulajdonosa a Budapesti Unitárius Egyházközség

A lap elfogadása előfizetésre kötelez.

Megjelenik minden hó 15-én.

Utánaküldés kizárva!

Uj cim: